RAVON

schubben & slijm

RAVON nieuwsbrief voor en door vrijwilligers | nummer 32 | juli 2017

Resultaten Reptielenmonitoring 2016

Afname salamanders op monitoringroutes?

Beekprikken tellen

Schuimbekkende hazelworm

colofon

Schubben & Slijm is de nieuwsbrief van Stichting RAVON en wordt uitgegeven door de vier grote vrijwilligersprojecten: Meetnet Amfibieën, Meetnet Reptielen, Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën en Meetprogramma Zoetwatervissen. Schubben & Slijm wordt 4 keer per jaar verspreid aan alle waarnemers en monitoorders van RAVON.

ISSN (print): 1878-8343
ISSN (digitaal): 1878-8351

Stichting RAVON
Postbus 1413
6501 BK Nijmegen
www.ravon.nl
024-7410600 (Nijmegen) of 020-5257331 (Amsterdam)

Aanmelden
Ga naar **www.ravon.nl/nieuwsbrief** om u aan te melden voor de digitale editie van Schubben & Slijm.
Stuur een mail naar **kantoor@ravon.nl** om u aan te melden voor de print editie.

Adreswijzigingen
kunt u doorgeven aan **kantoor@ravon.nl**

Foto omslag:
Hazelworm (Foto: Jelger Herder)

Redactie:
Edo Goverse (NEM Meetnet Amfibieën)
Ingo Janssen (NEM Meetnet Reptielen)
Jan Kranenbarg (NEM Meetprogramma Zoetwatervissen)
Jelger Herder (NEM VO Reptielen en Amfibieën)
Kris Joosten
Kopij kunt u sturen naar k.joosten@ravon.nl

Aan deze nieuwsbrief werkten verder mee:
Aart Buurma, Andres Monna,
Annemarieke Spitzen, Arnold van Rijsewijk,
Carlijn Laurijssens, Cynthia Borras,
Florus vd Berg, Frank Spikmans,
Gerrie ter Haar, Hans Moonen,
Harry van Diepen, Harry van Essen,
Jannie vd Berg, Jerom Hendrickx,
Jochem Prop, Johan Poffers,
Joke Nijman, Judith Bouma,
Karin Vree Egberts, Koos Dansen,
Lei Paulssen, Maarten Gilbert,
Mariska de Wild-Scholten, Marnix de Zeeuw,
Martijn Schiphouwer, Michel Klemann,
Paul van der Poel, Rebecca Reurslag,
René Krekels, Richard Struijk,
Ronald de Boer, Rudy Vermeer,
Sabien den Hamer, Sanne Ploegaert,
Stepheny van den Boomen, Tariq Stark,
Theo Kuipers, Tobias Dansen,
Ton van der Spiegel

Vormgeving - layout:
Pleun van der Linde Publish Impuls - Cross Media Solutions

Druk: Ten Brink

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C004472
www.fsc.org

Deze nieuwsbrief is mede mogelijk gemaakt door:
Centraal Bureau voor de Statistiek, Universiteit van Amsterdam, RAVON

inhoud

3 Afname salamanders op monitoringroutes?
4 Crime passionnel
4 Rugstreeppadden op een hoopje
5 Acrobatische zandhagedis
5 Ringslang schrikt van adder
6 Prikken tellen in de Gemeente Apeldoorn
7 Glasaaldisco in Scheveningen
8 Groene kikker eet dodaarspul
9 Amfibie-etende mandarijneenden
9 Poetsen in het veld
9 Relaties invoeren bij waarneming.nl (pad-paddenvlieg)
10 Stakenbergse zandhagedissen en hazelwormen de klos
10 Reptielenwaarnemingen Hoog Soeren
11 Kleurafwijkingen bij bruine kikker en Alpenwatersalamander
12 Resultaten Meetprogramma Reptielen 2016
15 Uit de validatiefabriek
16 Vliegende herten gezocht
17 Vreemd afweergedrag bruine kikker
18 Bulkvoedsel
19 Schuimbekkende hazelworm
20 Week van ons Water
21 Slangen in huis
21 Geen visserslatijn
22 Uit de put
22 Tropisch RAVON Hemelvaartweekend 2017
22 Activiteiten
23 Contactpersonen
24 Vrijwilliger aan het woord - Andres Monna

03

06

12

19

Afname salamanders op monitoringroutes?

Merkt u een achteruitgang van salamanders? Meld het ons!

Vanuit Azië is een voor salamanders dodelijke schimmel (*Batrachochytrium salamandrivorans*; Bsal) in Nederland terecht gekomen. Als gevolg van besmetting met deze schimmel is de populatie vuursalamanders in Zuid-Limburg met 99,9% afgenomen. Ook in België en Duitsland is Bsal aangetroffen. Deze schimmel is niet alleen een gevaar voor de vuursalamander. Ook andere salamanders, zoals de Alpenwatersalamander, kamsalamander en kleine watersalamander zijn gevoelig.

Op basis van waarnemingen van zieke en/of dode salamanders door het hele land proberen we te bepalen of de schimmel ook verder in Nederland is verspreid. Zieke en dode watersalamanders zijn echter erg moeilijk te vinden in het veld, zeker als ze in het water dood gaan. Om die reden willen we dit jaar meer aandacht besteden aan lokale trends om zo in een vroeg stadium achteruitgang te zien en hiermee mogelijk de schimmel te kunnen detecteren.

Merkt u in een poel, uw tuinvijver of in een ander water waar u regelmatig komt een niet direct verklaarbare achteruitgang van het aantal salamanders, maar ziet u geen dode dieren, wilt u dat dan toch bij ons aangeven?

Wij vragen vooral vrijwilligers die amfibieën monitoren in Limburg, Brabant en Gelderland extra alert te zijn en een achteruitgang van het aantal salamanders te melden.

Contact
ziektes@ravon.nl

Meer informatie over Bsal
www.SOSsalamander.nl

Maarten Gilbert & Annemarieke Spitzen
(m.gilbert@ravon.nl; a.spitzen@ravon.nl)

Crime passionnel

Bij de Haarplas in Boswachterij Hardenberg lag op 23 maart 2017 al heel veel kikkerdril van bruine kikkers. De bruine kikkers waren nog volop kikkerdril aan het afzetten. Een vrouwtje bruine kikker werd in de greep gehouden door twee mannetjes bruine kikker.

In de plas lagen ook drie dode groene kikkers. Toen ik beter keek zag ik een groene kikker waar maar liefst zeven mannetjes bruine kikkers aan waren vastgeklampt. Ik heb deze kikker bevrijd van haar belagers en een Crime passionnel kunnen voorkomen.

Johan Poffers

Naschrift redactie
Het gebeurt in het voorjaar tijdens de voortplantingstijd wel vaker dat mannetjes van vroege soorten (zoals de bruine kikker of heikikker) exemplaren van late soorten (zoals de groene kikker) in amplex proberen te nemen als de voortplantingsdrang groot is. De groene kikkervrouwtjes hebben daar weinig verweer tegen en verdrinken of worden als het ware gewurgd.

Arnold van Rijsewijk

Rugstreeppadden op een hoopje

Op 24 april 2017 vond Cynthia Borras op drie plekken op Schiermonnikoog een hoopje dode rugstreeppadden en gaf dit door aan de helpdesk van RAVON. Want ze wilde graag weten welke predator dit op zijn geweten heeft. Ze werkt al ruim tien jaar als boswachter voor Natuurmonumenten op Schiermonnikoog en had dit nog nooit gezien.

In dit geval bleek het te gaan om de bruine rat. Hierover heeft Annemarie van Diepenbeek een artikel geschreven met als titel 'Kikkerbillen op het menu: van de ratten besnuffeld?!'. Dit artikel is verschenen in het tijdschrft RAVON 13 (pagina 6-8) en te downloaden op **natuurtijdschriften.nl** of **www.ravon.nl/tijdschrift**

De bruine rat op Schiermonnikoog heeft sinds dit jaar paddenbillen op het menu, zo blijkt uit de vondst van ruim honderd dode rugstreeppadden verdeeld over drie stapels. (Foto: Judith Bouma, Natuurmonumenten)

Acrobatische zandhagedis

Zandhagedissen warmen zich op in de zon. Om zich zo gunstig mogelijk op de zoninstraling te positioneren wringen ze zich in alle mogelijke bochten. Dit acrobatische vrouwtje kwam ik tegen op een winderige half-bewolkte middag in de Schoorlse Duinen op een zuidhelling aan de rand van struikheide (9 augustus 2016 om 1 uur).

Mariska de Wild-Scholten

Ringslang schrikt van adder

Tobias Dansen was in het Drents-Friese Wold een adder aan het fotograferen toen er opeens een ringslang op het toneel verscheen. Hij kon waarnemen dat de ringslang schrok van de adder toen hij echt naast de adder kwam. De ringslang stoof er direct vandoor. Het ging allemaal heel snel maar Tobias heeft toch twee mooie foto's kunnen maken die wij hebben samengevoegd. Bij de adder is te zien dat het oog een grijsblauwe kleur heeft. Dit treedt op vlak voor de vervelling.

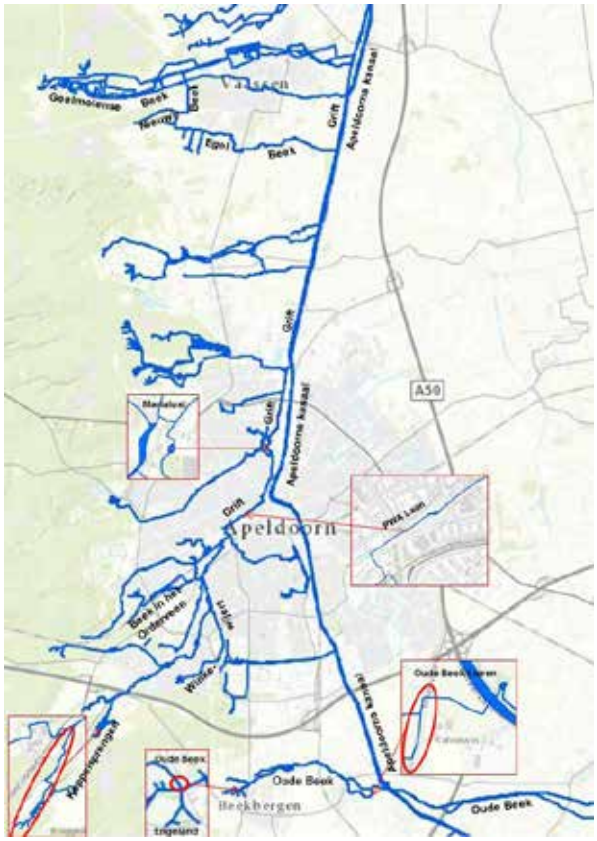

Prikken tellen in de Gemeente Apeldoorn

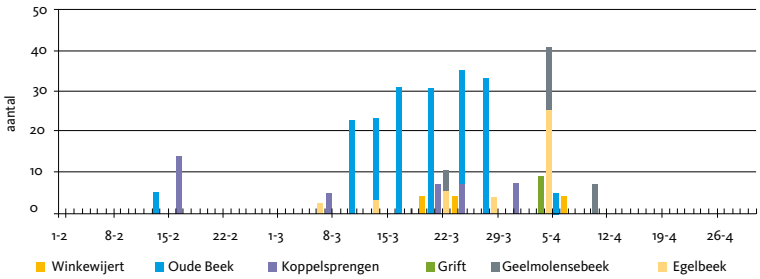
Zo'n vijf jaar geleden werd onze werkgroep Sprengen en Beken van de KNNV Apeldoorn door Gert Jan Blankena benaderd met de vraag of we ondersteuning konden bieden bij het tellen van de prikkenpaai. RAVON gebruikt deze gegevens om te monitoren hoe het met de beekprik in Nederland is gesteld.

Monitoringsgebied

Samen met Jan Folbert, een werkgroepcollega, zijn we aan de slag gegaan en het is zo goed bevallen dat we het zijn blijven doen. Regelmatig kwamen andere werkgroepleden eens kijken, en dat heeft er toe geleid dat we in 2016 met drie telploegen aan de slag zijn gegaan en in 2017 zelfs met vier. Alle sprengen monden uit in de Grift. De Grift mondt op haar beurt bij Heerde uit in het Apeldoorns Kanaal, die bij Hattem in de IJssel stroomt. Figuur 1 geeft een overzicht van de sprengen waar we geteld hebben.

Figuur 1. Op het kaartje zijn de sprengen en locaties aangegeven waar we geteld hebben. Als er geen specifieke locatie aangegeven is, is in de hele spreng geteld.

Waargenomen aantal paaiende beekprikken per tellocatie.

Resultaten

De monitoring heeft tot wisselende resultaten geleid. In een aantal sprengen werden geen prikken gezien maar in veel van de onderzochte sprengen werd intensief gepaaid. Meestal begon de paai tussen begin en eind februari. Dat is een paar maanden vroeger dan bijvoorbeeld in de Geul in Zuid-Limburg. De primeur leverde de Koppelsprengen waar op Tweede Kerstdag al vier paaiende prikken werden aangetroffen en dat is ongekend vroeg! Half april was het gedaan met de paai en konden we de resultaten opmaken.

Soortmanagementplan beekprik

Naast de sprengen waar wordt geteld zijn er een aantal sprengen in het stroomgebied van Grift waar de beekprik niet (meer) voorkomt. Dit heeft er onder andere mee te maken dat er migratiebarrières aanwezig zijn, waardoor de beekprik er niet kan komen. Daar wordt op dit moment hard aan gewerkt. De Gemeente Apeldoorn heeft een Soortmanagementplan (SMP) voor de beekprik op laten stellen door RAVON (Frank Spikmans). Het SMP is er op gericht om binnen de randvoorwaarden vanuit andere functies zoals waterafvoer, een voor de beekprik zo ideaal mogelijk habitat te creëren. Dit om er voor te zorgen dat deze zeldzame en beschermde soort behouden blijft en zich kan vermeerderen en verspreiden. Dit zal de komende jaren ook met behulp van onze werkgroepleden worden gevolgd.

Mooi resultaat in Winkewijert

Het is in het kader van beekherstel geweldig wat er in de Winkewijert is gebeurd. Deze in de tweede helft van de vorige eeuw grotendeels gedempte spreng is begin jaren negentig weer in ere hersteld. Inmiddels zijn alle migratiebelemmeringen voor vissen, waaronder de beekprik, opgelost. De koppen en de watervoerende takken in het bronbos van de spreng worden sinds twee jaar door vrijwilligers van de Dorpsraad Ugchelen schoongemaakt. Vorig jaar werd door twee ecologen van de Gemeente Apeldoorn geconstateerd dat de prik opgerukt

was tot zo'n twee kilometer van de koppen. De prikken zwemmen stroomopwaarts naar de koppen om te paaien. Het vermoeden van de ecologen was dat het moerassige substraat, dat vijfhonderd meter stroomopwaarts de stroom afremde, er voor verantwoordelijk was dat het zuurstofgehalte in het water te gering werd voor de prik en dat ze daarom niet verder stroomopwaarts zwommen. In 2016 heeft het waterschap Vallei en Veluwe dat deel van de spreng handmatig uit laten diepen zodat er zo min mogelijk verstoord werd. Dit jaar zijn de prikken de koppen al tot op vijftig meter genaderd. Ze zijn paaiend aangetroffen en we kunnen nageslacht verwachten.

Oude Beek

De Oude Beek verschilt van de andere sprengen Het is een natuurlijke beek die niet tot het "Griftsysteem" behoort en uiteindelijk uitmondt in de IJssel. Er is vlak bij de bronnen heel vroeg in het jaar éénmaal prikkenpaai waargenomen. Een kilometer of drie stroomafwaarts in een deel van de beek van zo'n tweehonderd meter lang, dat ligt na een waterval die veroorzaakt wordt door de molengoot van een oude watermolen, zijn de meeste paaiende prikken waargenomen. De beek ligt hier vrij diep, stroomt hard, is redelijk breed en er zijn nogal wat waterplanten. In tegenstelling tot de sprengen

Vrijwilligers van de Werkgroep Sprengen en Beken helpen bij het terugplaatsen van beekprikken. (Foto: Frank Spikmans)

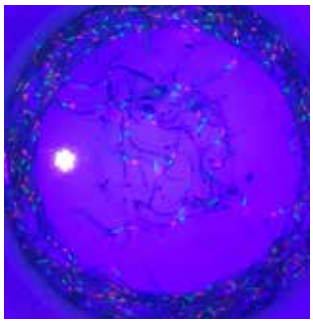
waar we "op zicht" hebben geteld zijn we hier dóór de beek gelopen om te tellen. Hier zijn elk jaar de grootste aantallen paaiende prikken te vinden. Het zou daarom interessant zijn om beekeigenschappen van de paaiplek in de Oude Beek te vergelijken met andere paaiplekken.

Theo Kuipers

KNNV Apeldoorn, Werkgroep Sprengen en Beken

Glasaaldisco in Scheveningen

De meeste vissen in Nederland staan niet bekend om hun kleurenpracht. Extreem is de jonge aal, ook wel glasaal, je kijkt er namelijk dwars doorheen! Glasalen trekken vanuit zout water het zoete water binnen, waarna ze pigmenteren. Natuurlijk moeten ze dan geen blokkades tegen komen. Daarom is op de grens van zoet en zout bij Scheveningen in 2011 een vispassage aangelegd bij de Keersluis en Gemaal Schoute.

Dit jaar is samen met het Hoogheemraadschap van Delfland, Wageningen Marine Research en de vrijwilligers van Team Scheveningen gekeken hoeveel glasalen er zitten, hoe lang de glasalen voor het complex blijven liggen en hoe snel ze er doorheen kunnen trekken. Hiervoor wilden we de glasalen bij terugvangst kunnen herkennen, aan de voorkant met een kruisnet en aan de achterkant met een fuik. Maar hoe doe je dat bij een doorzichtig aaltje van 7 cm lang en 2 mm dik?

We hebben daarom op zes avonden ruim duizend glasaaltjes, die in de haven voor het gemaal gevangen werden, voorzien van een VIE-tag. Dit is een klein fluorescerend merkje, dat met een dunne naald onder de huid wordt ingebracht. Zo konden we met een UV-lamp heel makkelijk de glasaaltjes met een groene, rode, blauwe, oranje, rood/groene of oranje/blauwe tag tussen de 'neutrale' soortgenoten tellen. De herkenbare glasalen leerden ons dat ze langer dan gehoopt voor de Keersluis 'hangen' en dat ze er vrij lang over doen om door de vispassage te trekken. De resultaten van het onderzoek worden nog verder uitgewerkt. We hopen dat deze informatie en de aanbevelingen die er uit volgen verbetering van de intrekmogelijkheden voor glasaal opleveren.

Martijn Schiphouwer & Sanne Ploegaert

Groene kikker eet dodaarspul

Op 24 mei jl. vond er een overleg plaats in Tilligte bij een bekende boomkikkerpoel. De particuliere eigenaar constateert een afname aan roepende boomkikkers en wilde in overleg treden met Landschap Overijssel, RAVON en de plaatselijke (nieuwe) monitoorders van het Meetnet Amfibieën, om te kijken wat er voor de soort gedaan moet worden.
Aan het begin van de avond met elkaar op locatie over het heden en verleden gesproken, en besproken welke kansen er gecreëerd moeten worden. Tijdens het gesprek riepen wat groene kikkers (poel- en bastaardkikker) op de achtergrond en soms een dodaars. Met z'n allen deels om de ijsbaan gelopen om boomkikkers te zoeken. Aan de overzijde spongen wat groene kikkers weg, en verscholen tussen de lisdodde ontdekten we een pul van een dodaars. Om het kuiken niet te laten stressen trokken we ons terug van de plek. Carlijn Laurijssens maakte met haar telefoon nog even een foto, want tenslotte zie je niet vaak zo'n jong. Eer Carlijn zich kon terugtrekken kwam er een groene kikker aangezwommen die met een grote hap de dodaarspul te pakken had! Het vogeltje had geen schijn van kans en de kikker verdween uit zicht onder water.

Groene kikkers worden met enige regelmaat betrapt op het opslokken van vogels. Maar zover we weten is predatie op dodaars nog niet eerder gemeld, wel van een meerkikker die pulli van zwarte stern at (Limosa 68(4), p. 163-168, 1995). Navraag bij onze zusterorganisatie Sovon Vogelonderzoek bevestigde dit. Een bijzondere waarneming dus.

En hoe verder met de boomkikker? De komende tijd zal gekeken worden of enkele eiken kunnen worden verwijderd zodat er minder blad en meer licht in de plas komt. Bramen profiteren natuurlijk ook van meer licht op de oever. Maar het belangrijkste is wellicht het jaarlijks laten leeglopen van de plas en zorgen dat er in het voorjaar weer water in staat. Twintig jaar geleden was het een hooilandje waar water op werd gezet voor als het ging vriezen zodat in Tilligte geschaatst kon worden. Strenge winters zullen vast niet terugkomen, maar hopelijk wel veel boomkikkers!

Edo Goverse & Carlijn Laurijssens

Laatste teken van leven van dodaarspul. Na deze foto werd de pul opgeslokt door een groene kikker. (Foto: Carlijn Laurijssens)

De plas bij Tilligte, boomkikkerhabitat. Vroeger een hooiland, soms met vee erop. Nu een permanente plas water met een ietwat zurig karakter. (Foto: Carlijn Laurijssens)

Amfibie-etende mandarijneenden

(Foto: Gerrie ter Haar)

In Schubben & Slijm nummer 21 (april 2016) trof ik het berichtje aan over 'Nonnen en kikkers' met een foto erbij. Ik las ondermeer *"bij diverse duikeenden zoals kuif- en tafeleenden, maar ook bij wilde eenden en nonnetjes is veelvuldig waargenomen dat kikkers op het menu staan. Vooral jonge, maar ook volwassen kikkers worden gevangen"*.

In april 2017 ontving ik van wandelmaatjes een paar prachtige foto-opnames van manderijneenden die hetzelfde menu aanhouden. En deze mocht ik aan jullie doorsturen voor opname in Schubben & Slijm.

Aart Buurma

Poetsen in het veld

Je zou bijna het veld niet meer in durven gaan met al die schimmels en virussen die het voorbestaan van amfibieën, vissen en reptielen bedreigen. Gelukkig hoeft het zo ver niet te komen, maar er zijn wel een paar eenvoudige basisregels waar je op moet letten in het veld.

- Zorg ervoor dat je zo min mogelijk modder, plantenresten en andere materialen van het ene naar het andere geïsoleerde water brengt.
- Verplaats geen dieren, eieren of waterplanten.
- Hanteer alleen dieren als het strikt noodzakelijk is.

Er is een uitgebreid 'hygiëneprotocol' beschikbaar waarin precies de stappen worden beschreven om je veldmaterialen veilig op verschillende plekken te kunnen gebruiken. Gebruik dit protocol als je het veld in gaat, ook als je niet op zoek gaat naar amfibieën, maar bijvoorbeeld waterplanten, waterkevers of libellen gaat inventariseren.

We hebben ook een protocol gemaakt voor 'groot materieel'. Hierin staat alle informatie voor loonwerkers, terreinbeheerders die met graafbakken of ander werktuig bezig zijn met bijvoorbeeld poelenbeheer.

De protocollen zijn na te lezen en te downloaden op:
SOSsalamander.nl/wat-kan-ik-doen/signalering/hygiene

Contact
Maarten Gilbert en Annemarieke Spitzen (ziekte@ravon.nl)

Relaties invoeren bij Waarneming.nl (bijvoorbeeld pad-paddenvlieg)

Bij het invoeren van een waarneming bij Waarneming.nl is er nu de optie een relatie vast te leggen tussen twee organismen. Het veld 'op/in' kan hiervoor worden gebruikt. Zo kun je nu bijvoorbeeld de relatie tussen pad en paddenvlieg vastleggen (zie foto). De tweede soort wordt nu automatisch ook een waarneming. Zie voor meer uitleg Nieuwsbrief 29 van **Waarneming.nl**

Edo Goverse

Waarneming.nl

Stakenbergse zandhagedissen en hazelwormen de klos

31 mei jl. zagen we tijdens een wandeling op de Stakenbergse Heide meer dan honderd vrouwtjes zandhagedis eieren afzetten en gangen graven. Vaak gebeurt dat op zandpaden. Dat loopt niet altijd goed af. Want het beheer rijdt bij technisch weer ook graag op brede banden over de hei, en het legioen van vrolijk uitgedoste crossfietsers ragt luid converserend ook graag over deze gebaande paden.

Verkeersslachtoffers van hazelworm (al vijf deze maand) en zandhagedis (gisteren twee) kunnen niet uitblijven.
Op de foto een overreden zandhagedisvrouwtje. In haar lichaam zaten 6 eieren; wat groot zijn ze! Ik heb voor de eieren nog wel een gang gegraven. Wellicht komen ze postuum nog uit.

Harry van Diepen

Ook van Joke Nijman ontvingen wij bericht van een overreden zandhagedis bij de Wolfsberg in Groesbeek. Zij vond deze 1 juni jl., maakte een foto en zond deze naar de helpdesk van RAVON met het volgende bericht: *"Wat een triest einde, en al helemaal voor de eitjes die het niet gehaald hebben."*

Reptielenwaarnemingen Hoog Soeren

Op 30 mei jl. maakte wandelgroep Welzijn Barneveld een natuurwandeling op de Veluwe bij Hoog Soeren. Tijdens de wandeling zagen zij een hazelworm en een slang (zie foto's).

De slang was aanleiding om contact op te nemen met RAVON en de waarnemingen door te geven. Het betreft een jong exemplaar (subadult) van de gladde slang (*Coronella austriaca*) die nog de karakteristieke grijze kleur van een pas geboren gladde slang (juveniel) heeft. Het gebeurd wel vaker dat juveniele gladde slangen pas in het jaar na de geboorte de grijze kleur inruilen voor de beige tot roodbruine kleur van (sub)adulte gladde slangen. Een leuke waarneming dus!

Aart Buurma & Arnold van Rijsewijk

De waargenomen subadulte gladde slang en hazelworm. (Foto's: Florus en Jannie vd Berg)

Kleurafwijkingen bij bruine kikker en Alpenwatersalamander

Tijdens het veldseizoen kom je zo nu en dan afwijkend gekleurde amfibieën tegen. Dit seizoen is daar geen uitzondering op. Vaak vallen deze dieren door hun opvallende kleur al snel ten prooi aan predatoren. Enkele weten het tot volwassenheid te brengen. Karin Vree Egberts uit Steenwijk en Hans Moonen & Lei Paulssen uit Zuid-Limburg kwamen dit voorjaar enkele bijzondere salamanders en kikkers tegen.

Albino bruine kikker

Karin kwam 17 mei jl. in de sloot langs de Steenwijker Aa een albino bruine kikker tegen. Bruine kikkers komen in allerlei kleurschakeringen voor maar een volwassen dier met albinisme is niet een alledaagse verschijning. Karin's mooie waarneming kreeg dan ook aandacht in de Steenwijker Courant.

Afwijkend gekleurde Alpenwatersalamanders

Tijdens een inventarisatie in Zuid-Limburg waarbij gebruik gemaakt werd van fuiken werd op 2 april jl. een licht gekleurd exemplaar aangetroffen. Deze was te kwalificeren als een flavistisch vrouwtje van de Alpenwatersalamander. Flavistische exemplaren hebben een genetische afwijking waarbij het pigment neigt tot een gele tot goudachtige kleur. De ogen zijn meestal normaal gekleurd. Dit laatste werd niet gecontroleerd.

Lichtgekleurd mannetje Alpenwatersalamander met rode ogen. (Foto: Hans Moonen)

Fuikinhoud met linksonder het lichtgekleurde dier. (Foto: Lei Paulssen)

Kleurverschillen en kleurnuances komen vaker voor bij watersalamanders en er bestaat een pallet aan kleurnuances bij zowel larven als volwassen dieren. Op 14 mei werd In hetzelfde gebied op een andere locatie tijdens het controleren van de fuiken een tweede soortgelijke vondst gedaan. Dit betrof een mannetje van de Alpenwatersalamander met duidelijk rode ogen. Beide dieren zagen er verder gezond uit. Bij een eerder onderzoek door een ecologisch adviesbureau nabij dit gebied werd ook al eens melding gemaakt van een flavistische kleine watersalamander. Oranje kleurafwijking komt zelden voor. Op 19 april 2006 werd in Ulvenhout (NB) een oranje exemplaar exemplaar aangetroffen en gemeld bij RAVON.

Hans Moonen, Lei Paulssen & Tariq Stark

Ook via Facebook worden kleurafwijkingen gemeld, zoals deze albino gewone pad van Rudi Vermeer uit Haarlem.

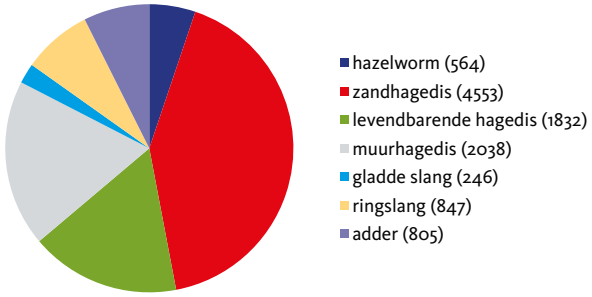

Buikpatroon van dit exemplaar (Foto: Hans Moonen)

Resultaten Meetprogramma Reptielen 2016

Ingo Janssen (RAVON) & Marnix de Zeeuw (CBS)

In 2016 zijn in het kader van het NEM voor het 23ste achtereenvolgende jaar reptielen gemonitord. We ontvingen gegevens van 240 trajecten. Op die trajecten is tijdens 1.319 veldbezoeken 10.885 keer een hagedis of slang gezien. Er vanuit gaande dat een veldbezoek zo'n twee uur in beslag neemt hebben we afgelopen jaar 2.638 uur (= 330 werkdagen) reptielen gemonitord en gemiddeld ieder kwartier een reptiel waargenomen.

Waargenomen reptielen op de trajecten in 2016.

Het weer in 2016

Volgens het KNMI was 2016 zeer warm, zeer zonnig en aan de droge kant. De winter was uitzonderlijk zacht en zeer zonnig. De lente begon echter laat; maart en april kenmerkten zich door koude perioden met tot ver in april winterse buien. De zomer was zeer warm en wat zonniger en natter dan normaal. Augustus en september waren zeer warm maar oktober en november waren juist kouder dan normaal. Warm en zonnig weer is normaliter uitstekend voor reptielen maar de droogte is niet goed voor de vochtminnende noordelijke soorten als adder en levendbarende hagedis, dat zijn ook meteen de twee soorten die gedurende de looptijd van het Meetprogramma Reptielen afnamen (levendbarende hagedis) of afnemen (adder) in Nederland.

Legenda
lower CL en upper CL = betrouwbaarheidsinterval

Resultaten per soort

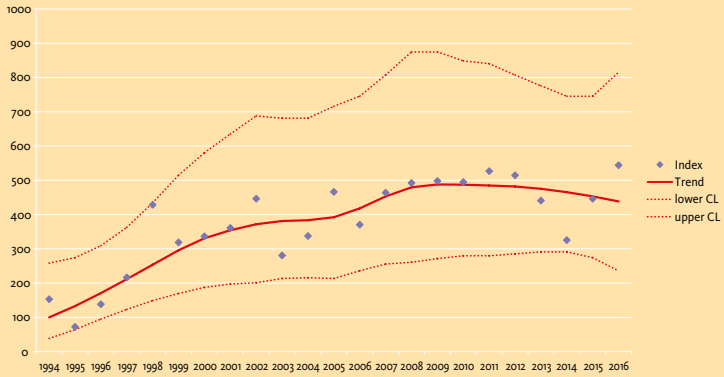
Hazelworm

De langjarige trend van de hazelworm vertoont een **matige toename** (laatste 10 jaar stabiel). Ons minst bedreigde reptiel kende in 2016 een prima jaar en uit de indexcijfers blijkt dat er, sinds de start van het Meetnet Reptielen, meer hazelwormen

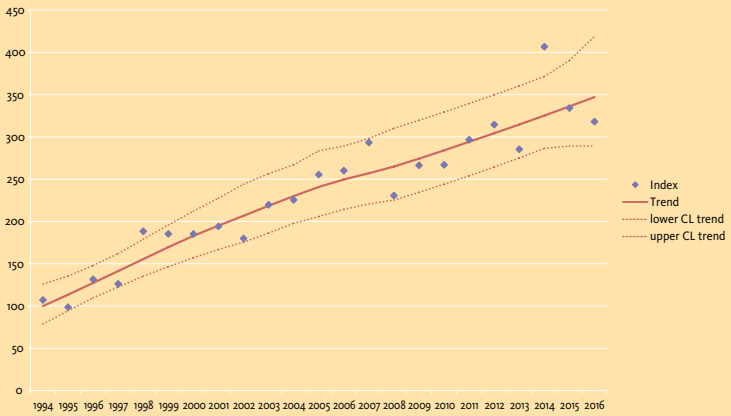

Hazelworm op de uitkijk. (Foto: Jelger Herder)

hazelworm

zandhagedis

Levendbarende hagedis is de laatste jaren stabiel. (Foto: Richard Struijk)

zijn dan ooit. Veel hazelwormen zijn gezien op de Veluwe en op plaatjestrajecten in Noord-Brabant en Drenthe (maximaal 16). In 2016 is de soort tijdens 228 bezoeken (17% van alle bezoeken in 2016) waargenomen op de trajecten en, typisch voor deze soort, in 50% van die gevallen gaat het om slechts een dier.

Zandhagedis

De langjarige trend van de zandhagedis vertoont een **matige toename** (laatste 10 jaar matige toename). Deze soort zit al sinds de start van het Meetprogramma in de lift en blijft het onverminderd goed doen.

In 2016 is de soort tijdens 526 bezoeken gezien (40% van alle bezoeken in 2016). Grote aantallen komen van de bekende plekken (Veluwe, Utrechtse heuvelrug en de duinen) met als uitschieter de score van Ineke Schaars die op 15 augustus liefst 110 (sub)adulte dieren en 3 juvenieltjes zag op haar traject in het Bergherbosch.

Levendbarende hagedis

De langjarige trend van de levendbarende hagedis vertoont een **matige afname** (laatste 10 jaar stabiel). De vrije val van deze eens zo algemene soort lijkt gestopt, de omvang van de landelijke populatie is nu alweer zo'n 10 jaar stabiel. In 2016 is de soort tijdens 382 bezoeken gezien (29% van alle bezoeken in 2016). Behoorlijke aantallen (maximaal 50) werden gezien op trajecten in Utrecht, Zuid-Limburg, het Gooi en de Veluwe.

Muurhagedis

De langjarige trend van de muurhagedis vertoont een **matige toename** (laatste 10 jaar sterke toename). Nooit eerder was de populatie van de muurhagedis zo groot! Ons zeldzaamste reptiel doet het dus uitstekend binnen zijn natuurlijke verspreidingsgebied (= Maastricht en omgeving). De inmiddels talloze illegaal uitgezette populaties van deze soort doen niet mee in het Meetprogramma maar lijken het veelal goed te doen. Helaas is de muurhagedis ook uitgezet op plekken waar de

levendbarende hagedis

muurhagedis

levendbarende hagedis leeft (zoals de Bemelerberg). Het zou zeer interessant zijn om dit soort plekken te monitoren om de invloed van de muurhagedis op de levendbarende hagedis te kunnen meten. Wie voelt zich geroepen om zo'n plek te monitoren?

Gladde slang. (Foto: Jelger Herder)

Gladde slang

De langjarige trend van de gladde slang is **stabiel** (laatste 10 jaar stabiel). Deze lastig vindbare soort is afgelopen jaar tijdens 103 bezoeken waargenomen (8% van alle bezoeken in 2016). De soort is vooral waargenomen op de bekende plekken: ZO-Drenthe, Veluwe, de Peel en de Kempen. Opvallend was de waarneming van liefst 9 exemplaren al heel vroeg in het seizoen (11 april) in het Bargerveen, de meeste waarnemingen van deze soort komen immers uit de (na)-zomer.

Ringslang

De langjarige trend van de ringslang vertoont een **matige toename** (laatste 10 jaar onzeker). In 2016 is de soort tijdens 204 bezoeken waargenomen (15% van alle bezoeken in 2016). Grote aantallen komen van de bekende plekken: Kuinderbos, Onderlangs, Utrecht en Amsterdam. Ook van deze soort wordt vaak (40%) maar een exemplaar gezien tijdens trajectbezoeken. Anders dan bij de hazelworm ligt dat bij de ringslang niet aan de 'zichtbaarheid' van de soort maar aan het feit dat veel trajecten slechts een deel van het leefgebied van de ringslang omvatten. Zo wordt de soort op veel Veluwse trajecten (meestal heide) slechts sporadisch gezien, heide vormt slechts een deelhabitat voor de ringslang, ze zijn er niet altijd aanwezig.

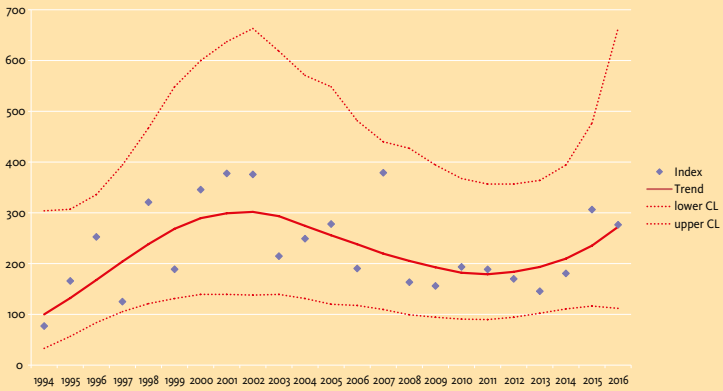
Adder

De langjarige trend van de adder is **stabiel** (laatste 10 jaar matige afname). In 2016 is de soort tijdens 246 bezoeken waargenomen (19% van de bezoeken in 2016). De soort is ook afgelopen jaar weer vooral gezien op de bekende plekken in Drenthe, Friesland en de Veluwe. De adder is momenteel het zorgenkindje onder de inheemse reptielen, het is de enige soort waarvan de populatie, bekeken over de laatste 10 jaar, afneemt.

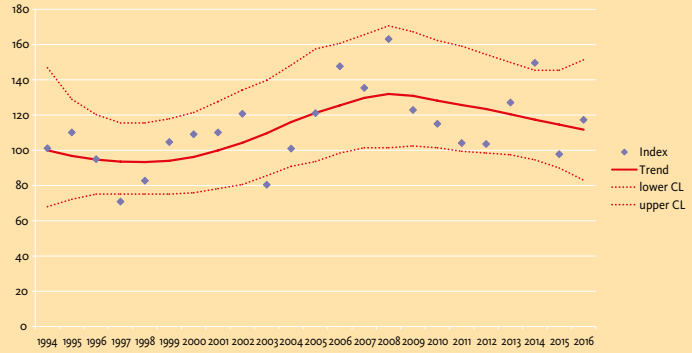
De adder laat de laatste jaren een afname zien. (Foto: Jelger Herder)

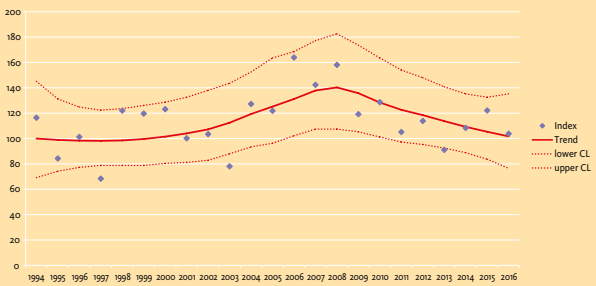
gladde slang

ringslang

adder

Uit de validatiefabriek

NATIONALE DATABANK FLORA EN FAUNA

Waarneming.nl

In deze nieuwe rubriek behandelen we een bijzondere waarneming die door onze validatoren is goedgekeurd in waarneming.nl of de NDFF na aanpassing van de determinatie.

Smikkelende vos

Op 30 mei zag Michel Klemann een vos in Nationaal Park Zuid-Kennemerland en gaf dit door via waarneming.nl, niets bijzonders op het eerste gezicht; de soort komt algemeen voor in het duin en wordt regelmatig doorgegeven. Het bijzondere van deze waarneming zit hem in de prooi waarop de vos aan het kauwen is en het bijgevoegde filmpje. Daarop zien we een vos die zittend in het gras zijn oren het werk laat doen: ze bewegen totdat ze iets registreren, daarna blijven ze gericht op de mogelijke prooi en komt de vos pijlsnel in actie. De vos springt boven op de prooi en pakt deze met zijn bek: een forse hazelworm!

Op pagina 9 van deze nieuwsbrief hebben we al gemeld dat je in Waarneming.nl nu ook 'relaties' kunt invoeren. Zo kun je vastleggen dat een vos (waarneming 1) een prooi (waarneming 2) eet, in dit geval een hazelworm.

Determineren prooi

Natuurlijk moet de prooi dan wel te determineren zijn. In dat geval kunnen de validatoren een handje helpen, vooral als er foto's of filmpjes beschikbaar zijn.

De hazelworm staat wel vaker op het menu van de vos en ook foto's van hazelworm-etende vossen zijn eerder gemaakt. De kracht van deze waarneming zit hem in het filmpje: blijkbaar maakt de slome en stiekeme hazelworm nog teveel geluid als hij zich traag voortbeweegt door de vegetatie en kan de vos dit horen!

De latijnse naam van de hazelworm (*Anguis fragilis*) betekent zoveel als breekbare slang. Deze pootloze hagedis is net als zijn neven-met-pootjes in staat tot het afwerpen van de staart om predatoren te misleiden (autotomie). Op de beelden zien we de hazelworm krampachtig kronkelen terwijl de vos stevig toebijt, daarna lijkt er iets te vallen (de staart?) waarna de vos vanuit het gras nog iets pakt en opeet.

Wil je het filmpje bekijken? Dan is dit de link naar het filmpje: **https://www.facebook.com/1249963091/videos/vb.1249963091/10212251201215765/?type=2&theater**

Vliegende herten gezocht

Op verzoek van onze zusterorganisatie EIS Nederland brengen wij graag deze oproep onder de aandacht.

Het vliegend hert is zonder twijfel de meest imposante onder de insecten. Met zijn grootte tot wel 9 centimeter en de enorme geweivormige kaken laat hij op de meeste mensen een onuitwisbare indruk achter. Graag roepen we iedereen die er een tegenkomt op om de waarneming door te geven. Want het vliegend hert is zeldzaam en in het grootste verspreidingsgebied - de Veluwe - is het nog steeds niet overal duidelijk waar de populaties zich precies bevinden. Op de Utrechtse Heuvelrug en de Holterberg is zelfs niet eens duidelijk of er zich nog populaties bevinden.

Mannetje van het vliegend hert, te herkennen aan het formaat en de gewei-vormige kaken. (Foto René Krekels)

Veluwe

Uit eerder onderzoek is gebleken dat de verspreiding van het vliegend hert op de Veluwe beperkter is dan aanvankelijk werd gedacht; nagenoeg het gehele verspreidingsgebied bevindt zich ten noorden van de snelweg A1, met uitzondering van enkele waarnemingen verspreid rond Radio Kootwijk, en vorig jaar voor het eerst één in Stroe. Een ander aspect dat opvalt is dat het merendeel van de waarnemingen afkomstig is uit de bebouwde kom, veelal uit tuinen of houtwallen binnen dorp of stad. Mogelijk is dit een waarnemerseffect; daar waar de mensen aanwezig zijn worden vliegende herten waargenomen, en de grootste activiteit is op zwoele zomeravonden als mensen lekker in de tuin zitten te genieten van het weer. Wat wij echter erg graag zouden willen weten is of het vliegend hert ook verder van de dorpen voorkomt in het Natura2000-gebied zelf. Hierbij roepen we iedereen op om buiten de eigen tuin of dorp eens te kijken of het vliegend hert ook in het natuurgebied voorkomt en alle waarnemingen door te geven.

De beste plek om te zoeken zijn bosranden met eiken, dit kunnen daadwerkelijke randen van een stuk bos zijn, maar ook langs brede paden in het bos, of houtwallen, en soms zijn ze zelfs te vinden op solitaire eiken. De larven leven van door schimmels aangetast dood hout, waarbij eik favoriet is. Volwassen dieren zijn vaak te vinden op wondjes op stammen van eiken, waar ze van het sap drinken. Het beste moment om ze te gaan zoeken is op zwoele zomeravonden rond zonsondergang en met een temperatuur van minimaal 17 graden.

Verspreiding van het vliegend hert in Nederland, in grijs worden de vijf leefgebieden aangegeven, de vraagtekens geven gebieden (Holterberg, Utrechtse Heuvelrug) aan waarvan het onduidelijk is of er populaties aanwezig zijn. (Bron: NDFF/EIS-NL)

Oproep

Hierbij willen wij een ieder oproepen om waarnemingen van het vliegend hert door te geven, het liefst voorzien van een foto een zo nauwkeurig mogelijke plaatsaanduiding, het liefst voorzien van coordinaten. De waarnemingen kunnen ingevoerd worden op **waarneming.nl** of op **eis-nederland.nl/vliegendhert**. Uiteraard zijn ook oudere waarnemingen welkom. Maar alleen waarnemingen met een foto erbij kunnen gevalideerd worden.

Voor meer informatie over het vliegend hert zie: **www.eis-nederland.nl/vliegendhert**

Rebecca Reurslag
Naturalis Biodiversity Center

Vreemd afweergedrag bruine kikker

Op maandagavond 20 maart jl. regende het licht. Ideaal voor een rondje “lijken op dijken” in de Oost-Betuwe. Ook nu bleek in de vroege avond veel autoverkeer over de dijken te racen waarvan vooral kleine watersalamanders, bruine kikkers en gewone padden het slachtoffer waren. Ook werd een dode kamsalamanderman gevonden. De groene kikkers zijn zelden verkeerslachtoffer, want deze soort steekt relatief snel de dijk over. De drie aangetroffen levende groene kikkers konden als bastaardkikker worden genoteerd.

Na terugkomst ook nog even in de tuin gekeken naar de activiteiten van de amfibieën in en rond de tuinvijver.
In de vijver zwommen twee vrouwtjes kleine watersalamander, ik zag twee amplexen bruine kikker en acht mannetjes bruine kikker, die zich ook goed lieten horen.

In een hoek van de tuin vond ik een “dode” bruine kikker liggend op de zij met gestrekte poten waarbij een mannetje van dezelfde soort pogingen deed om een omklemming te bewerkstellen. Natuurlijk geen camera bij de hand, maar nadat ik deze binnen had gepakt kon ik toch nog een plaatje maken van de bruine kikker op zijn zij, terwijl het mannetje wegsprong. Direct daarna zat de schijndode bruine kikker weer op zijn poten en sprong weg.

Ik heb nog nooit zo’n vreemde afweerreactie van een kikker of pad gezien. Wat ook opviel was de bleke kleur van dit diertje.

Ronald de Boer

Naschrift redactie
Uit de literatuur is deze afweerreactie niet bekend. Deze bruine kikker (vermoedelijk een vrouwtje gezien de dunne voorpoten) ziet er erg mager en ongezond uit. Het kan zijn dat 'ze' net eitjes heeft afgezet, maar we denken eerder dat deze bruine kikker ziek is en daarom deze vreemde reactie vertoont.

Bulkvoedsel

Het is maar goed dat er ieder voorjaar zoveel amfibieëneitjes worden afgezet en de larven metamorfoseren tot jonge dieren, want amfibieën zijn als bulkvoedsel erg in trek. Zo blijkt uit drie inzendingen die wij dit voorjaar mochten ontvangen.

Kikkers als reigersnack

Deze blauwe reiger kwam vanaf het einde van de vorstperiode, eind januari 2017, dagelijks één of meer bruine kikkers eten uit onze twee stadstuinvijvertjes in Arnhem. In het begin vloog hij weg zodra hij me in de woonkamer zag, maar daarna beoordeelde hij me, zolang ik binnen bleef, als ongevaarlijk en viste hij vrolijk door. Als hij een stuk of 4, 5 kikkers op had vond ik het welletjes en liep ik de tuin in om hem weg te jagen. De derde foto, van 30 maart, tijdens de massale paring, laat zien dat het zeer de moeite waard was voor een reiger om hier kikkers te gaan snacken; ik heb in maart meer dan 100 kikkers geteld in mijn tuinvijvers. 18 april jl. zag ik geen kikkers meer, maar de reiger bleef ze opsporen alsof de voorraad onuitputtelijk was.

Koos Dansen

Merel eet kikkers en salamanders

De meeste waarnemingen van merels die amfibieën eten betreffen kleinere prooien zoals salamanders of jonge kikkers. En vaak zijn deze prooien al dood, maar niet altijd zo blijkt uit de volgende waarnemingen.

Merel verorbert kikker

In mijn tuin te Groningen viel het gedrag van een merel-vrouwtje op. Ze pikte naar iets en sprong direct terug, alsof ze terugdeinsde. Merels doen dat ook wel als ze een worm te pakken hebben, maar nu leek het gedrag extremer. De prooi kon ik eerst niet zien doordat het achter planten lag. Na een poosje gooide ze de prooi met en boogje omhoog zodat ik kon zien dat het een kikker was. Door de omstandigheden was het lastig om er een goede foto van te maken, maar op

enkele foto's is de kikker duidelijk te zien.
Het is wel eerder beschreven dat merels kikkers verorberen, maar dit was toch een prooi van flinke grootte. Daarom geef ik het aan jullie door.

Jochem Prop

Merel probeert salamander te voeren aan jong

De merels hadden dit jaar in mijn tuin te Huizen al erg vroeg jongen. Op 8 april was een merel-man druk bezig met het voeren van zijn jongen. Na iedere voedering verzamelde hij snavels vol voer op het grasveld, en op een gegeven ogenblik was dat een heel grote prooi. Met de verrekijker zag ik dat hij een kleine watersalamander te pakken had. Ik twijfelde of de nog kleine jongen een dergelijke prooi aankonden. Toen de merel naar het nest vloog kwam hij na een halve minuut weer tevoorschijn met de salamander om deze zelf op te eten.

Paul van der Poel

Schuimbekkende hazelworm

Donderdag 13 april was ik aan het werk rond de vestingwerken in Maastricht. Hier worden in opdracht van de gemeente Maastricht en onder ecologische begeleiding van Arcadis en CNME Maastricht, een aantal muurdelen geconsolideerd. Dat is nodig om deze muren in een goede staat te houden en te voorkomen dat er verder verval optreed. De muren bieden habitat aan onder andere muurhagedis (*Podarcis muralis*), hazelworm (*Anguis fragilis*) en vroedmeesterpad (*Alytes obstreticans*).

Voordat de aannemer aan de consolidatie mag beginnen, moeten deze gebieden natuurvrij verklaard worden. Beschermde diersoorten worden hiervoor tijdelijk binnen de vestingwerken verplaatst. Eén van de methoden die we gebruiken voor het vangen en het verplaatsen van de dieren is de tapijttegel. Tijdens het verplaatsen van muurhagedissen en hazelwormen had ik een bijzondere ontmoeting die ik graag wil delen.

Na het omdraaien van een tapijttegel zag ik een volwassen, mannelijke hazelworm in een vreemde positie liggen; gedeeltelijk op de rug met de kop raar gedraaid. Daarnaast had de hazelworm wit schuim rond de bek. Interessant om te zien, en de moeite waard om even beter te bekijken. De meeste hazelwormen beginnen namelijk meteen te kruipen na het omdraaien van de tapijttegel, maar dit dier bleef stil liggen, hij bewoog totaal niet en leek dood te zijn.

Tot mijn grote verbazing zag ik daarna een naaktslak uit de bek van de hazelworm kruipen! Het slakje was ongeveer anderhalf keer zo breed als de kop van de hazelworm en het leek alsof de slak de oorzaak was van het witte schuim rond de bek. Het duurde even, maar na een aantal minuten was de slak volledig zichtbaar. Ondertussen bleef de hazelworm bewegingsloos liggen, de slak kroop op eigen kracht uit de hazelworm. Eenmaal ontsnapt aan de hazelworm kroop de naaktslak ook stug verder, hij of zij leek geen last te hebben van het avontuur maar had wel een bleke kleur. Niet duidelijk is of dat iets met de hazelworm te maken heeft. De hazelworm lag op dat moment nog steeds in dezelfde positie als waarin ik hem aantrof.
Om eventuele beschadigingen aan de buik te kunnen bekijken, draaide ik de hazelworm wat verder op de rug. Na die aanraking maakte de hazelworm zelf een kleine beweging met zijn kop.

Ik was er niet van overtuigd dat de hazelworm daadwerkelijk dood was en heb daarom de tapijttegel terug over de hazelworm geplaatst. Zo kon de hazelworm zich weer wat opwarmen.
Toen ik de tapijttegel na vijf minuten weer omdraaide vond ik de hazelworm, tot mijn verbazing, weer in een natuurlijke positie. Hij lag weer plat op de buik en het schuim was verdwenen.
Na oppakken was het dier nog traag, maar het vertoonde wel teken van leven (inclusief uitscheiding). Ik heb de hazelworm nog even goed bekeken, maar niks vreemds kunnen ontdekken. Uiteindelijk is het dier binnen de vestingwerken weer uitgezet, waarna de hazelworm actief onder een steen wegkroop.

Jerom Hendrickx
CNME Maastricht

Onder een tapijttegel lag een schuimbekkende hazelworm. Bij nadere inspectie kroop er een naaktslak uit de bek van de hazelworm. Zowel slak als hazelworm hebben het avontuur overleeft. (Foto: Jerom Hendrickx)

Week van ons Water

In de week van 12-21 mei was er in de vorm van vele activiteiten door het gehele land aandacht voor schoon water in de breedste zin van het woord. Bijvoorbeeld het gebruik van water in en om het huis, maar natuurlijk ook voor de natuurwaarde van schoon water.

Excursies in de Hollandse delta

RAVON organiseerde twee excursies waarbij er werd gevist met de zegen in de Biesbosch en bij de monding van het Haringvliet. Deelnemers aan de excursies werden getrakteerd op mooie vangsten.

In de Biesbosch werden tijdens het vissen in de ondiepe wateren van polder de Kleine Noordwaard honderden jonge botjes en zelfs twee jonge houtingen gevangen.

Tijdens de excursie aan het Haringvliet deed het water zijn naam eer aan met de vangst van tienduizenden haringen aan de buitenzijde van de Haringvlietdam. Deze vangsten laten een glimp zien van hoe het vroeger aan de binnenzijde geweest moet zijn. Wie weet wat De Kier ons nog brengt in 2018!

Sanne Ploegaert

De vangsten werden bekeken in het cuvet. (Foto: Sabien den Hamer)

De vangst met de zegen wordt binnengehaald. (Foto: Ton van der Spiegel)

Slangen in huis

In juni kwamen er veel meldingen binnen van ring- of rattenslangen die in huis werden aangetroffen, en de bewoners even flink lieten schrikken. Gelukkig is de dierenambulance altijd bereid om deze slangen weer terug te brengen naar hun natuurlijke habitat. Hieronder een paar voorbeelden uit de media.

Paniek in Renkum: een slang in de badkamer

Suzanne Huibers
Renkum

Ze kreeg de schrik van haar leven. Jackie Crince uit Renkum had opeens een slang in haar badkamer. Een ringslang.

Ze had net de hond uitgelaten toen ze haar kat verstijfd zag staan bij de badkamerdeur. „Ik zag de kat echt bevriezen. De badkamerdeur stond op een kier. Toen ik de deur open deed, zag ik opeens een slang liggen. Ik heb direct mijn telefoon gepakt en een foto gemaakt. Daarna heb ik de deur dicht gedaan en de dierenambulance gebeld."

Thijs Devlin van Dierenambulance Nederrijn zag direct dat het om een ringslang ging. „Die hebben een opvallende gele ring achter hun kop. Hij is niet giftig en ongevaarlijk voor mensen", vertelt hij.

Devlin denkt dat de slang via een open raam of deur het huis is binnen gegaan. Dat de slang via de toiletpot omhoog is gekropen, lijkt hem onwaarschijnlijk. „Dat kan natuurlijk, maar meestal zie je zulke dingen alleen in films."

Jackie Crince woont midden in het dorp. „Maar er zijn wel bosschages naast mijn huis. Mogelijk dat hij daar uit kwam. Met dit weer heb ik vaak de ruimdeur open. De slang is waarschijnlijk naar binnen gekropen." De slang is door de medewerkers van de dierenambulance gevangen en vervolgens uitgezet in de uiterwaarden in de Rijn. Daar zitten meer ringslangen. Het dier is een algemeen voorkomende soort in Nederland.

▲ De ringslang ziet er gevaarlijker uit dan ie is.

Vrouw in Renkum in paniek: "Er zit een slang in m'n badkamer". (Bron: Gelderlander, 14 juni 2017)

Kinderen vinden slang in woning Breda

Kinderen vinden rattenslang in woning Breda (Bron: NU.nl, 19 juni 2017)

Geen visserslatijn

Wij ontvingen deze foto's van Harry van Essen. Hij vond deze indrukwekkende snoekenschedel (ruim 30 centimeter!) op 20 juni jl. in de Millingerwaard, waar graafmachines bij een nevengeul grond aan het verplaatsen zijn in het kader van Ruimte voor de Rivier. Harry: "*In levende lijve moet dit een monstersnoek geweest zijn uit de categorie 'bejaarde dame 120-130 cm'. Het formaat van een kleine krokodil.*"

Uit de put

Een val in meter- en leidingputten, holtes onder deurroosters, keldergaten en kokers is voor kikkers en padden levensgevaarlijk. Zonder hulp wacht hen alleen de verdrinkings- of hongerdood. RAVON heeft daarom samen met Vivara Natuurbeschermingsproducten de kikkertrap ontwikkeld; een trap die tussen de bodem van de put en het rooster wordt bevestigd, zodat amfibieën via de trap naar boven kunnen klimmen. Lezers van Schubben & Slijm ontvangen tot en met 31 augustus 15% korting op de kikkertrap.

Ga hiervoor naar **https://www.vivara.nl/kikkertrap.html** en voeg de **kortingscode UITDEPUT17** toe aan uw winkelmandje.

Stepheny van den Boomen

Tropisch RAVON Hemelvaart-weekend 2017

(Foto: Astrid Medema)

In Haarle, aan de rand van de Sallandse Heuvelrug, was het een vrolijk en gezellig samenzijn van 47 deelnemers met leuke waarnemingen in mooie gebieden. De temperaturen waren tropisch te noemen: de eerste dag ruim 25°C en de laatste dagen oplopend tot ver boven de 30°C. Goed voor de sfeer maar lastig voor het waarnemen. Desondanks mooie waarnemingen gedaan. Het uitgebreide verslag volgt binnenkort. Deelnemers bedankt voor het leuke weekend! En tot volgend jaar!?
Zodra de bestemming bekend is staat meer informatie op: **www.ravon.nl/hemelvaartweekend**

Activiteitenoverzicht

Datum	Aanvang	Locatie	Titel
05-08 en 02-09-2017	10.00 u	Veluwe	Vissenbemonstering met Werkgroep De Prik
25-08-2017	17.00 u	Duitsland	Inventarisatieweekend Lüneburger heide
08-09-2017	18.00 u	Noord-Holland	Vissen en zoogdierenweekend te Waarland
06-10-2017	18.00 u	Gelderland	RAVON Vissenweekend te Bronckhorst
11-11-2017	09.30 u	Nijmegen	RAVON-dag

Er zullen de komende maanden weer veel excursies en andere activiteiten gepland worden: kijk voor actuele informatie op de activiteitenpagina op de RAVON website!
Wilt u uw activiteit(en) opnemen in deze nieuwsbrief, geef dit dan door aan de redactie: k.joosten@ravon.nl

Contactpersonen

Regiocoördinatoren en Werkgroepen (gesorteerd op voornaam)

Naam	Regio/werkgroep	Contactgegevens		Projecten MA	MR	VO RA	MZ
Antje Ehrenburg	Duinen Waternet	antje.ehrenburg@hccnet.nl	023-5248391	■	■		
Arjan van der Lugt	Zuid-Holland	arjanvanderlugt@gmail.com				■	■
Arnold van Rijsewijk	West-Brabant	a.rijsewijk@ravon.nl	024-7410600		■		
Conn Barrett	Duinen Zuid Holland	connbarrett@yahoo.com	071-5790341		■		
Dick van Dorp	Drenthe & Groningen	dvandorp@home.nl	0593-525620		■		
Domin Dalessi	Oost-Brabant	d.dalessi@onsbrabantnet.nl	040-2855216	■	■	■	
Edo Goverse	Werkgroep Noord-Holland	e.goverse@uva.nl	020-5257331	■		■	■
Geert van Poelgeest	KNNV Afdeling Delfland	afdelingDelfland@knnv.nl	015-2610048			■	
Gerrit Kolenbrander	Gelderland	gerritkolenbrander@hotmail.com	06-42900618	■	■	■	
Gert Jan Blankena	Vissenwerkgroep De Prik	g.blankena@upcmail.nl					■
Hans Eckhardt	Werkgroep KNNV Walcheren	jeckh@zeelandnet.nl				■	
Jeroen Huisman	Vissenwerkgroep Groningen/Drenthe	jeroenhuisman@hotmail.com					■
Jeroen Reinhold	Flevoland	reinhold@landschapsbeheer.net	0320-294939		■		
John Melis	Friesland	johnmelis@chello.nl	06-46524630	■		■	■
Kees Musters	Werkgroep KNNV Walcheren	cjmmusters@zeelandnet.nl				■	
Leon Wieteler	Twente	leonwieteler@chello.nl	0545-473185		■		
Marcel Cox	Waterwerkgroep IVN Laarbeek	mcox@aaenmaas.nl				■	■
Marijke Heijne	Vissenwerkgroep KNNV Afd. Delfland	mt.heijne@gmail.com	06-13070714				■
Martijn Schiphouwer	Vissenwerkgroepen Noord-Brabant, Overijssel & Zuid-Holland	martijn.schiphouwer@ravon.nl	024-7410600				■
Martin Albers	Twente	ravon@concepts.nl	06-38229941	■		■	
Martin Melchers	Omgeving Amsterdam	martmelchers@gmail.com	020-6650925		■		
Matthijs de Vos	Gelderse vissers	geldersevissers@gmail.com	06-24495775				■
Michel Kapelle	Noordwest-Brabant	mawkapelle@gmail.com	06-22984575	■			
Pedro Janssen	Adderonderzoek NL	pedro@plex.nl	0478-514805			■	
Pepijn Calle	Vissenwerkgroep Zeeland	p.calle@hetzeeuwselandschap.nl	0113-569110				■
Richard Struijk	Werkgroep Ringslangen Zuid-Holland	r.struijk@ravon.nl	024-7410600			■	
Ruud Luntz	Duin en Kruidberg	r.luntz@natuurmonumenten.nl	06-54295218		■		
Stephan Huijgens	Limburg	danzigiv@gmail.com	06-53325705	■		■	
Sven Pekel	PWN Noord-Holland	sven.pekel@pwn.nl	06-10693690	■	■		
Thea Sciarone	Het Gooi	sciarone@gnr.nl	06-38785087	■	■		
Theo Schuurmans	Aquatische WG Hoekschewaards Landschap	aquatischhwl@gmail.com	06-51051688				■
Ton Lenders	Limburg	tlenders@hetnet.nl	0475-537045		■		
Victor van Schaik	Vissenwerkgroep NHGL (Limburg)	v.vanschaik@home.nl					■
Vincent van der Spek	Duinen Waternet	vincent.van.der.spek@waternet.nl	020-608 75 75		■		
Wim Andela	Friesland	w.andela1@kpnplanet.nl	058-2882693		■		
Wim vd Heuvel	Noordoost-Brabant	wam.heuvel@home.nl	06-14425177	■		■	
Wim de Wild	Utrecht	wim.de.wild@ziggo.nl	030-6963771	■	■		■

MA = Meetnet Amfibieën
MR = Meetnet Reptielen
VO RA = Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën
MZ = Meetprogramma Zoetwatervissen

Vrijwilliger aan het woord

Van kruisnetmonitoren naar schepnetvissen en de RAVON-stand

Ik ben Andres Monna uit De Lier en sinds 2015 vrijwilliger bij RAVON. Als vrijwilliger help ik in het voorjaar op maandag- en donderdagavond mee aan de kruisnetmonitoring naar glasaal en driedoornige stekelbaars bij Gemaal Westland. En zoals het vaak gaat, van het één komt het ander. Zo kwam ik via een andere vrijwilligster in aanraking met het schepnetvissen. Op haar aanraden ben ik met mijn zoon Lars naar een schepnetvisexcursie van de KNNV Delfland gegaan. Dat was zo leuk en leerzaam dat we nu elke maand meegaan. Ook zijn we vorig jaar mee gegaan naar het RAVON Vissenweekend en hebben daarna allebei een schepnet aangeschaft, een grote en een kleine. En nu scheppen we ook voor het ANLB-project in het boerenland.

Een nieuwe ervaring was RAVON vertegenwoordigen met een stand op 27 mei jl. tijdens de Nationale Hengelsport Dag. De SVBD (SportVisserijBelangen Delfland) organiseerde die dag een evenement "Kom naar de plas" bij De Krabbeplas in Vlaardingen. Eén van de vrijwilligers die ook helpt met de kruisnetmonitoring was betrokken bij de organisatie van die dag en vroeg mij of ik zin had om namens RAVON een stand te bemannen. Omdat veel RAVON medewerkers in mei erg druk waren met activiteiten (zoals de Week van het water, zie elders in deze nieuwsbrief) heb ik voorgesteld dit samen met KNNV Delfland te doen. Op 15 maart en 2 mei zijn we naar de voorbereidende bijeenkomsten geweest. De mensen die daar aanwezig waren vonden het reuze interessant wat wij deden; zij vissen alleen met hengels en vangen dus niet alle soorten die wij tegenkomen.

Ik had daarom voorgesteld om een paar keer een demo te geven van het schepnetvissen en, als er kinderen waren, die bij het scheppen te betrekken. Want wat is er nou leuker dan zelf meehelpen. Ik had nog ergens een oude klok, zodat we in de stand duidelijk de tijd konden aangeven wanneer er een demo schepnetvissen zou worden gegeven. RAVON leverde alle benodigde materialen zoals vlag, banner, folders en een paar extra schepnetten. Ook van de KNNV kreeg ik wat folders en een vlag. Zelf heb ik ook een kruisnet meegenomen om op te hangen. Een parasol en 4 stoelen maakte de boel compleet.

Het was een hele zonnige en hete dag. Op de locatie waren leuke kleine slootjes vol met tiendoornige stekelbaarsjes en kleine modderkruipers, en we hadden een mooie plek in de schaduw voor de stand. Helaas viel het aantal standbezoekers tegen, maar 's middags hebben we met kinderen volop tiendoornige stekelbaarsjes, twee kleine watersalamanders en wat bloedzuigers gevangen. We namen een cuvet met visjes mee naar de stand om te laten zien wat er gevangen was. En via de zoekkaart kwamen de kinderen erachter dat het om tiendoornige stekelbaarsjes ging. Als blijk van waardering kregen ze het Herkenningsboekje Zoetwatervissen van RAVON en daar waren ze maar wat blij mee. Het was een leuke dag ondanks dat er niet veel aanloop was. Mocht er nog eens zo'n evenement zijn, dan doe ik graag weer mee.

